

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ

Əlyazması hüququnda

MƏDƏNİYYƏTLƏRARASI DİALOQ KONTEKSTİNDƏ AZƏRBAYCAN-İSPANİYA MƏDƏNİ ƏLAQƏLƏRİ

İxtisas: 6219.01 Kulturologiya və onun ümumi məsələləri

Elm sahəsi: Sənətşünaslıq

İddiaçı : **Cavid Tərlan oğlu Ələkbərli**

Sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı-2022

Dissertasiya Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin Sosial mədəni fəaliyyət kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: Kulturologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Çingiz Əli oğlu Abdullayev

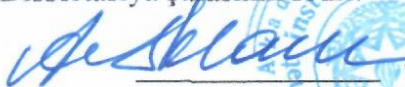
Rəsmi opponentlər: Sənətsünaslıq üzrə elmlər doktoru
Vəfa Xanoğlu oğlu Əliyev

Kulturologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Nailə Ədalət qızı Əliyeva

Sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru
Turanxanım Hidayət qızı Şirzadova

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının AMEA Memarlıq və İncəsənət İnstitutu nəzdində fəaliyyət göstərən FD 1.34 Dissertasiya şurası

Dissertasiya şurasının sədri:

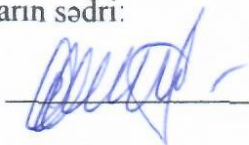
AMEA-nın müxbir üzvü, professor
Örtəgin Əbdül Vahab oğlu Salamzadə

Dissertasiya şurasının
elmi katibi:

sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Xəzər Atif oğlu Zeynalov

Elmi seminarın sədri:

kulturologiya üzrə elmlər doktoru, dosent
İlqar Həsərət oğlu Hüseynov

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Müasir dövrdə geniş siyasi-iqtisadi imkanlara, əlverişli coğrafi şəraitə və strateji mövqeyə malik olan Azərbaycan dünya siyasi elitasının daim nəzərindədir. Dövlətimiz BMT, ATƏT, İslam Konfransı Təşkilatı, Avropa Şurası, MDB kimi beynəlxalq təşkilatlarla sıx əməkdaşlıq edir. 1994-cü ildə “Əsrin müqaviləsinin” imzalanması, 2006-cı ildə “Bakı-Tbilisi-Ceyhan” boru xəttinin istismara verilməsi, 2011-ci ildə dünyada məşhur musiqi müsabiqələrindən sayılan “Avroviziya”da qalib olması və 2012-ci ildə bu yarışın Bakıda keçirilməsi, 2012-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının (AR) BMT Təhlükəsizlik Şurasında qeyri-daimi üzv seçilməsi, 2015-ci ildə Avropa Oyunlarının, 2016-cı ildə BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansının 7-ci Qlobal Forumunun təşkili və həmin ilin multikulturalizm ili kimi qeyd olunması, 2017-ci ildə “Bakı-Tbilisi-Qars” yeni dəmir yolu xəttinin işə salınması, İslam Həmrəylik Oyunlarının, bir sıra digər beynəlxalq yarış və tədbirlərin ölkəmizdə keçirilməsi Azərbaycanın davamlı uğurlarına aydın sübutdur. YUNESKO, Avropa Şurası, İSESKO, Türksöy, MDB-nin Mədəni Əməkdaşlıq Şurası, GUAM və digər qurumlarla mədəni əlaqələri genişləndirən Azərbaycan Respublikası həm öz mədəniyyətini təbliğ edir, həm də mədəni dialoqa öz töhfəsini verir.

Müasir dövrdə ölkələrarası əlaqələrin qurulması və inkişaf etdirilməsi dövlətlərin və beynəlxalq təşkilatların qarşısında duran prioritet məsələlərdəndir. Bu məqsədə nail olmaq üçün dövlətlərarası əlaqələr qurub və onları genişləndirmək istəyən ölkələrdə yaşayan xalqların mədəniyyət və mentalitetindəki ortaq cəhətləri müəyyən etmək lazımdır. Azərbaycan Respublikası, həm də İspaniya krallığının çoxqatlı mədəniyyətinə bir sıra xalqların təsiredici amili və paralel olaraq, Roma imperiyası və Ərəb xilafəti mədəni təbəqələrinin bu ölkələrin mədəniyyətinə yeriməsi gerçəkliyi nəzərə alınarsa, Azərbaycan və İspaniya mədəniyyətlərinin ortaq bağlarını araşdırmaq məsələsi bir zərurət olaraq qarşıya çıxır.

Qloballaşan dünyamızda ölkələrarası mədəni əlaqələrin inkişaf etdiyi bir dövrdə müxtəlif məkanda yaşayan xalqların mədəniyyətlərindəki ortaq bağları müəyyən etmək Azərbaycan mədəniyyətşünaslığının prioritet vəzifələrindəndir. Bu mövzuda tədqiqatların aparılması həm Azərbaycan, həm də xarici ölkələrin mədəniyyətşünasları üçün çox vacibdir. Bu

baxımdan, Qərb və Şərq dünyasını özündə əks etdirən Azərbaycan və İspaniya mədəniyyətlərinin ortaq bağlarını göstərmək Azərbaycan mədəniyyətsünashlığının aktual məsələlərindən birini təşkil edir. Məhz bu baxımdan tədqiqat obyekti olaraq götürülən “Mədəniyyətlərarası dialoq kontekstində Azərbaycan-İspaniya mədəni əlaqələri” mövzusunun araşdırılması iki ölkə arasında ikitərəfli mədəni əməkdaşlığın inkişafı üçün vacib və önəmlidir. Bunlardan hər iki mədəniyyətə daha nəzərəcarpacaq təsir göstərən, eyni zamanda onları daha zəngin edən ərəb amili olmuş və Azərbaycanla İspaniya arasındakı mədəni oxşarlıq İslam dini və ərəb mədəniyyətinin təsiri ilə əlaqədar olmuşdur.

Dissertasiya işində Azərbaycan-İspaniya əlaqələrinin kulturoloji aspektləri ətraflı şəkildə araşdırılmışdır. Təəssüflər olsun ki, iki ölkə arasındakı münasibətləri sistemli şəkildə araşdıran və bu əlaqələrin kulturoloji mahiyyətini öyrənən bir elmi əsər yazılmamışdır. Tədqiqat obyekti aktual edən məsələlərdən biri də iki ölkə arasındakı münasibətlərin diaxronik və sinxronik təhlilidir. Əldə olunan materiallar bu iki mədəniyyətin dialoquna ilkin əsas olacaq, iki xalq arasında yeni bağları bizə təqdim edəcəkdir. Eyni zamanda Azərbaycanın və İspaniyanın tarixi və mədəniyyətində yuxarıda qeyd olunan oxşarlıqlar, ortaq cəhətlər nəzərə alınarsa, bu mövzusunun araşdırılması gələcəkdə hər iki ölkənin quracağı münasibətlərə müsbət təsir göstərə bilər və Azərbaycan Respublikası dünyanın mədəni həyatında böyük nüfuza malik ölkə olan İspaniya Krallığı (İK) ilə sıx münasibətlər qurmaq üçün mədəniyyətlərarası oxşarlıqdan mühüm bir baza kimi istifadə edər.

Dissertasiya işinin nəzəri aspektdən öyrənilməsi üçün yerli və xarici mütəxəssislərin kitab və metodik vəsaitlərindən istifadə olunmuşdur. Bunlardan Namiq Abbasovun “Mədəniyyət Siyasəti və Mənəvi Dəyərlər”¹, Fərqanə Hüseynovanın “Müstəqillik dövründə Azərbaycan – Türkiyə əlaqələrinin kulturoloji aspektləri”², Fuad Məmmədovun əsərlərini³, M.A.Moninin “Культурология и/или Cultural studies”⁴,

¹ Abbasov, N. Mədəniyyət Siyasəti və Mənəvi Dəyərlər.- Bakı: Təknur,- 2009 , - 444 s.

² Hüseynova , F. Müstəqillik dövründə Azərbaycan – Türkiyə əlaqələrinin kulturoloji aspektləri (elm, təhsil, mədəniyyət).- Bakı:Nurlan, -2007, -302 s.

³ Məmmədov, F.T. Kulturologiya, mədəniyyət, sivilizasiya. – Bakı: “OL” MMC,- 2016. -260 s.; Мамедов, Ф.Т. Культурология как путь к эффективной жизнедеятельности. – Баку :Абилов, Зейналов и сыновья, -2006. – 576с.

⁴Монин, М.А. Культурология и/или Cultural studies //-Москва: Вестник Московского университета. Философия. Серия 7, -2017. №1, -с. 78-84.

E.B.Taylorun “Первобытная культура” (İbtidai mədəniyyət)⁵, M.N.Epşteynin “From Culturology to Transcultural Experiments: Russian and American Models of Creative Communication”⁶ (Kulturologiyadan transmədəni təcrübələrə: Rusiya və Amerikanın yaradıcı kommunikasiyalar modelləri) kitablarını, Ağayar Şükürovun⁷, Qalina Budnikin⁸, Pavel Qureviçin⁹, K.A.Koçnovanın¹⁰, E.B.Popovanın¹¹, Y.N.Soloninin¹² və A.A.Raduginin¹³ kulturologiya dərsliklərini qeyd edə bilərik.

Müasir dünyamızda Avroatlantik məkana integrasiya edən Azərbaycan Respublikası bir çox Qərb dövlətləri ilə sosial-siyasi və mədəni sahələrdə əlaqələr quraraq, ikitərəfli və çoxtərəfli əməkdaşlığın genişləndirilməsinə xüsusi önəm verir. Bu reallığın bir sıra aspektlərinə ayrı-ayrı tədqiqatçılar toxunmuş¹⁴, Almaniya-Azərbaycan mədəni əlaqələri, Azərbaycan-İtaliya mədəni əlaqələri mövzuları araşdırılmışdır¹⁵.

⁵ Тайлор, Э.Б. Первобытная культура: монография. – Москва: Директ-Медиа, - 2021,- 454 с.

⁶ Epstein, M.N. From Culturology to Transcultural Experiments: Russian and American Models of Creative Communication. / M. N. Epstein , E.E. Berry -New York: Pakgrave Mcmillan, - 1999. -338 p.

⁷ Şükürov, A. Kulturologiya. Dərslik. – Bakı: «Elm», - 1998. -306 s.

⁸ Будник, Г.А., Культурология: Учеб.-метод. Пособие / Г.А Будник, Т.В. Королева, – Иваново; Ивановский государственный энергетический университет имени В.И. Ленина. -2018. – 152 с.

⁹ Гуревич, П.С. Культурология : учебник . Москва. : КНОРУС, -2011. - 448 с.

¹⁰ Кочнова, К.А. Культурология: Учебное пособие. – Н.Новгород: НГСХА, 2014. – 196 с.

¹¹ Попова, Е. В. Культурология: учеб. пособие для студентов проф.-пед. вузов / Е. В. Попова, Л. А. Кленов, - Екатеринбург: Издво ГОУ ВПО «Рос. гос. проф.-пед. ун-т», -2009. -251 с.

¹² Солонин, Ю.Н. Культурология : Учебник / Ю.Н. Солонин, М.С Каган. - Москва. : Высшее образование, -2007. - 566 с.

¹³ Радугин, А.А. Культурология: Учебное пособие. - Москва.: Центр, -2001. - 304 с.

¹⁴ Xəlilov, M.C. Albaniyanın xristian abidələri. -Bakı: Xəzər Universiteti, -2011, - 344 s. ; Mehdiyev, R. Gələcəyin strategiyasını müəyyənləşdirərkən: modernləşmə xətti. -Bakı: Şərq-Qərb, -2008, -215 s.

¹⁵ Abdullayev, Ç. Ə. Alman-Azərbaycan mədəni əlaqələri: kulturologiya elm. dok. dis. Avtoreferatı. -Bakı, -2009, - 41 s.; Керимова, С.А. Азербайджано-итальянские культурные связи. Автореферат дис. д-ра философии по искусствоведению:

Tədqiqat obyektı olaraq götürülmüş “Mədəniyyətlərarası dialoq kontekstində Azərbaycan-İspaniya mədəni əlaqələri” mövzusu Azərbaycan mədəniyyətşünaslığında öyrənilməmiş problemlərdən biri olaraq qalmışdır. Belə ki, bəhs olunan tədqiqat obyektı ilə bağlı kompleks şəkildə araşdırmalar aparılmamış, bu sahədə aparılan tədqiqatlar daha çox epizodik səciyyə daşımış, ayrı-ayrı istiqamətlərə toxunulmuşdur. Həmin istiqamətlərdən biri son illər Azərbaycanın tədqiqatçı-alimlərinin araşdırdığı multikulturalizmin Azərbaycan modeli problemdir¹⁶. 2014-cü ildə yaradılmış Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin bu sahədəki fəaliyyətini də xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır. Mərkəz vasitəsilə Ali məktəblər üçün “Azərbaycan Multikulturalizmi”, “Multikulturalizmə giriş” dərslikləri nəşr olunmuş¹⁷, Azərbaycan multikulturalizminə dair virtual dəyirmi masalar, treninqlər təşkil olunmuş, bir sıra layihələr həyata keçirilmişdir¹⁸.

Mədəni dialoq və multikulturalizm mövzuları araşdırılarkən, məlum olur ki, bu məsələlər yerli mütəxəssislərdən daha çox Qərb tədqiqatçılarının əsərlərində işıqlandırılmış, beynəlxalq təşkilatların qərar və qanunlarında öz əksini tapmışdır. Tədqiqat obyektı araşdırılarkən Avropa Komissiyası üçün tərtib olunan “Sharing Diversity. National approaches to Intercultural Dialogue in Europe” (“Fərqliliyi paylaşmaq. Avropada mədəniyyətlərarası dialoqa milli

6219.01 / Азербайджанский Государственный Университет Культуры и Искусства. - Баку, -2016, -26 с.

¹⁶ Əhmədova, S. Müasir dünyada mədəniyyətlərarası münasibətlər. -Bakı: Elm, - 2014, -347 s.; Mirzəzadə, R. Mutikulturalizm siyasəti və Şərq-Qərb müxtəlifliyi: Gender, din və mənaəviyyat. - Bakı: Təknur, -2012, - 160 s.

¹⁷ Azərbaycan Multikulturalizmi. Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi. -Bakı: BBMM, -2017, -416 s.; Azerbaijani multiculturalism. Textbook for higher education. ed. K. Abdulla – Bakı: “Şərq-Qərb” -2018. - 487s.

¹⁸ Müasir dövrdə Azərbaycanda sosial-iqtisadi və mənaəvi inkişafın harmoniyası: I virtual dəyirmi masa, 2014. -Bakı: Mütərcim, -2015, -74 s.; Alban apostol kilsəsi: tarixi baxış: VI Dəyirmi masa, 2015. /Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi/ - Bakı: “RS Poliqraf”, -2017, -180 s.; Xarici ölkə universitetlərində “Azərbaycan multikulturalimi” fənninin tədrisi: Problemlər və perspektivlər: III Virtual Dəyirmi masa, 2015 /Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi/. -Bakı: Mütərcim, -2015, - 74 s.; Multikultural təhlükəsizlik: Multikultural təhlükəsizlik: II Virtual Dəyirmi masa /Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi/ -Bakı: Mütərcim, -2015, -75 s.

yanaşmalar") hesabatı¹⁹, SEA-nın "A perspective of intercultural dialogue in education" ("Təhsildə mədəniyyətlərarası dialoq perspektivləri")²⁰. Qarsea Cozejin "Postulations on the Fragmentary Effects of Multiculturalism in Canada" ("Kanadada Multikulturalizmin Fragmental Təsirlərinə dair Postulatlar")²¹, Darla K. Dedorfun "Theory Reflections: Intercultural Competence Framework/Model" ("Düşüncə nəzəriyyəsi: Mədəniyyətlərarası yetkinliyin çərçivəsi/modeli")²² tədqiqatlarından istifadə olunmuşdur.

Mədəniyyətşünaslarımız tərəfindən işlənməyən mövzulardan biri də ispan xalqının mentaliteti və həyat tərzı məsələləridir ki, dissertasiya işini araşdırarkən bu mövzu məhz ispanilli mənbələr əsasında öyrənilmişdir. Bu bölümdə bütün ispanlara və İspaniya Krallığında mövcud xalqlara xas mental dəyərlər ayrı-ayrı mənbələrdən öyrənilmişdir. Bunlardan Angel Qanivetin²³, Miguel Siquan Solerin²⁴, Elena Migelez-Karballeiranın²⁵ əsərlərindən dəyərli məlumatlar əldə edilmişdir.

Azərbaycan və İspaniya mədəniyyətlərinin oxşar cəhətləri mövzusu araşdırılarkən həm yerli, həm də ispan müəlliflərinin əsərlərindən istifadə olunmuşdur. Mövzu mədəniyyətşünaslığın az öyrənilmiş

¹⁹ Sharing Diversity National Approaches to Intercultural Dialogue in Europe. Study for the European Commission. Report. - Luxemburg: European Institute for Comparative Cultural Research, -2008, -111 p.

²⁰ Suciu, M. C. A Perspective of Intercultural Dialogue in Education / M. C. Suciu, A.M. Neagu, L.M. Mateescu. SEA - Practical Application of Science. Volume II, Issue 3 (5) , -Bucharest, -p. 631-635.

²¹ Garcea , J. Postulations on the Fragmentary Effects of Multiculturalism in Canada. // Canadian Ethnic Studies. -2008 p. 141-160.

²²Deardorff, D. K. Theory Reflections: Intercultural Competence Framework Model/-Sage. -2009, -6 p.

https://static1.squarespace.com/static/58170ad5b8a799bcbacb30b54/t/5897048ed482e95fd86cd784/148629211454/Theory+reflections_Intercultural+Competence+Framework.pdf

²³ Ganivet, A. "Granada la Bella"._Madrid, Victoriano Suárez, (1920). –Alicante: Biblioteca General de la Universidad de Alicante. Sig. ED FA/8/0769. -1999. [VIparte.p.1.http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/granada-la-bella--0/html/fce989a0-82b1-11df-acc7-002185ce6064_3.html#I_9](http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/granada-la-bella--0/html/fce989a0-82b1-11df-acc7-002185ce6064_3.html#I_9)

²⁴ Soler, M.S. Nueva teoria de Andalucia. Revista de Estudios Agro-Sociales, octubre-diciembre -1969, p.8-24.

²⁵Carballeira, H.M. Galicia, a Sentimental Nation: Gender, Culture and Politics. University of Wales Press, - 2013, -275 p.

səhifələrindən olmuş, həm Azərbaycanın, həm də ispan xalqlarının mədəniyyəti hər iki ölkənin öz mədəniyyətşünas-tədqiqatçıları tərəfindən epizodik olaraq araşdırılmışdır.

Tədqiqat zamanı Azərbaycan və İspaniyada istifadə olunan musiqi alətlərinin ortaq bağlarını araşdırmaq üçün Maykl Kaşanın²⁶, Xuan Martinin²⁷, Bernard Leblonun²⁸ və Manolo Sanlukarın²⁹ məqalə və kitablarından istifadə olunmuşdur. Azərbaycan musiqi alətləri tədqiq olunarkən sənətsünaslıq doktoru Səadət Abdullayevanın “Azərbaycan çalğı alətləri dünyanı valeh edir” kitabı da incələnmişdir³⁰.

Məlumdur ki, qədim dövrdən başlayaraq, həm Azərbaycanda, həm də İspaniyada xalçaçılıq sənəti inkişaf etmişdir. Dissertasiya işində ispan xalçalarının öyrənilməsində Leonard Vilyamsın³¹, Mildred Ceksonun³², Xose Luis Barrio Moyanın³³, Kristina Partearroyo Lakabanın³⁴, Jose Sanchez Ferrerin³⁵ əsərlərinin və “La exposicion de alfombras antiguas espanolas” (“Qədim ispan xalçalarının ekspozisiyası”) kataloqunun³⁶ xüsusi rolu olmuşdur. İspaniya Krallığının tarixi ərazilərində istehsal olunan xalçalar və Azərbaycan xalçaları ilə müqayisə edə bilmək üçün Vidadi Muradovun³⁷, Kərim

²⁶ Kasha, M. A New Look at the History of the Classic Guitar. Guitar Review. -August 1968, No.30., -p.3-12.

²⁷ Martin, J. El arte flamenco de la guitarra. Patrick Cambhell and Cordhart LT. -1991, -179 p.

²⁸ Leblon, B. Gypsies and Flamenco: The Emergence of the Art of Flamenco in Andalusia. University of Rene Deskartes. -1994, -160 p.

²⁹ Sanlucar, M. Sobre la guitarra flamenca. -Cordoba: Ayuntamiento de Cordoba, -2005, -206 p.

³⁰ Abdullayeva, S.A. Azərbaycan çalğı alətləri dünyanı valeh edir. Bakı: Nurlan, -2016, -288 s.

³¹ Williams, L. The arts and crafts of older Spain. volume 3. Perlego -2013, -366 p.

³² Jackson, M. The Rug and Carpet Book. McGraw-Hill -1951, -202 p.

³³ Moya, A.M. 1714, Cataluna en la Espana del siglo XVIII. -Catedra. -Septiembre 2014, -p. 488.

³⁴ Lacaba, C.P. Alfombras espanolas. - Facultad de Geografia e Historia de la U.C.M., 2003, ISBN 84-607-9593-4, -p 73-117. http://ge-jic.com/files/textiles/cristina_partearroyo.pdf

³⁵ Sanchez, J.F. Al-Basit: Revista de estudios albacetenses. ISSN 0212-8632, N°. 9, -1981. -p.127.

³⁶ Torres, F. Catalogo de la exposicion de alfombras antiguas espanolas. Catalogo. – Madrid: Sociedad De Amigos De Arte, -1933, -176 p.

³⁷ Muradov, V. Azərbaycan xalçaçılıq sənəti. -Bakı: Elm, -2013, -132 s.

Tahirovun³⁸ və Çingiz Əlioğlunun³⁹ əsərlərindən istifadə olunmuşdur.

Dissertasiya işinin ikinci fəslinin son paraqrafında Azərbaycan və İspaniya arasındakı tarixi əlaqələrə həsr olunmuşdur. Bu paraqrafta Azərbaycana səyahət etmiş ispaniyalı səyyah və səfirlərin xatirələri, bu iki ölkənin orta əsrlərdə və müasir dövrdə mövcud dövlətlərarası sosial-mədəni münasibətləri göstərilmişdir. Azərbaycan və İspaniya arasında münasibətlərin tarixi ayrıca götürülmüş bir problem olaraq tədqiq edilmədiyindən dissertasiyada bu məsələnin ayrı-ayrı epizodlarına toxunan kitablardan, rəsmi internet səhifələri, xəbər agentlikləri və qəzet məlumatlarından, eyni zamanda narrativ mənbələr sırasında duran "Дневник путешествия в Самарканд ко двору Тимура"⁴⁰ və XIX əsrin ortalarında çapdan çıxmış "Narrative of the Embassy Ruy Gonzalez de Clavijo" ("Səfir Ruy Qonzalez de Klavixonun narrativi")⁴¹ adlı kitablardan istifadə olunmuşdur.

Tədqiqat obyektı öyrənilərkən mövzu ilə bağlı bir sıra qanunlar, böyük dövlətlər və təşkilatlar tərəfindən qəbul edilən sənədlər (bəyannamə, konvensiya və s.), dövrü mətbuatda çap olunan çıxış, məruzə və müsahibələr Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin, Xarici İşlər Nazirliyinin, Azərbaycan Respublikasının İspaniya Krallığındakı səfirliyinin, AR Prezidentinin rəsmi saytının, AR Ədliyyə Nazirliyinin məlumat bazasından götürülmüşdür.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqatın obyektı Azərbaycan-İspaniya mədəni əlaqələrinin mədəniyyətlərarası dialoq kontekstində öyrənilməsi və hər iki ölkənin mədəni köklərində oxşar təsiredici mədəni amillərin üzə çıxarılmasıdır. Belə ki, Azərbaycan və İspaniya mədəniyyətlərinin identikliyi, o cümlədən İspaniya mədəniyyəti ayrıca bir tədqiqat sahəsi olaraq mədəniyyətşünaslarımız tərəfindən dərinlən araşdırılmadığından Azərbaycan mədəniyyətşünaslığında mövcud olan bu boşluğu doldurmaq üçün "Mədəniyyətlərarası dialoq kontekstində Azərbaycan-İspaniya mədəni əlaqələri" mövzusu tədqiqat obyektı

³⁸ Azərbaycan xalçası: bibliografiya /tərtibçi-müəllif K. Tahirov; red. G. Səfəraliyeva; M.F. Axundov ad. Azərbaycan Milli Kitabxanası. - Bakı, -2012.- 469 s.

³⁹ Əlioğlu, Ç. Lətif Kərimov: həyat və yaradıcılığı. Bakı: Aspoliqrafiya, -2007. -248 s.

⁴⁰ Клавихо, Р. Г. Дневник путешествия в Самарканд ко двору Тимура (1403—1406). Пер. со староиспанского, предисл. и коммент. И.С. Мироковой. — М.: Наука. Главная редакция восточной литературы. Москва: Наука -1990. - 211 с.

⁴¹ Narrative of the Embassy Ruy Gonzalez de Clavijo. -London:Hakluyt Society,- 1859, -200 p.

olaraq götürülmüşdür.

Tədqiqatın predmeti Azərbaycan və İspaniya xalqlarının mədəniyyətinin, incəsənətinin, mental və multikultural dəyərlərinin, bu iki xalq arasındakı mövcud tarixi əlaqələrin araşdırılmasıdır.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Dissertasiya işinin əsas məqsədi mədəni dialoqun nəzəri tərəflərini öyrənilib, bu kontekstdə Azərbaycan-İspaniya mədəni əlaqələrini araşdırmaq, mədəniyyətlərarası dialoq kontekstində Azərbaycan və İspaniya arasında mədəni əlaqələrin bütün mümkün formalarını tədqiq edib gələcəkdə bu əlaqələrin inkişafı üçün zəmin yaratmaqdır. Qarşıya qoyulan məqsədə çatmaq üçün mədəniyyətlərarası dialoq kontekstində Azərbaycan-İspaniya mədəni əlaqələri ərəb yürüşlərindən bu günümüze qədər olan xronoloji çərçivə ilə əhatələnmişdir.

Dissertasiya işinin məqsədini həyata keçirmək üçün aşağıdakı vəzifələri yerinə yetirmək qarşıya qoyulmuşdur:

- Azərbaycan və İspaniya ərazisində tarix boyu mövcud olmuş dövlətlər arasındakı münasibətləri araşdırmaq;
- Azərbaycan və İspaniya münasibətlərini mədəniyyətlərarası dialoq kontekstində tədqiq etmək;
- İspaniya mədəniyyətini araşdırıb onun Azərbaycan mədəniyyətilə oxşarlıqlarını üzə çıxarmaq;
- İspan xalqının mental dəyərlərini və xarakterik xüsusiyyətlərini araşdırmaq;
- Multikultural dəyərləri əsas götürərək, həm Azərbaycan, həm də İspaniyada multikultural mühiti öyrənmək.
- Azərbaycan Respublikası və İspaniya Krallığı arasında ikitərəfli əməkdaşlığı tədqiq etmək.

Tədqiqatın metodları. Azərbaycan-İspaniya tarixi-mədəni əlaqələri öyrənilərkən kulturologiyanın diaxronik və sinxronik metodlarından istifadə olunmuş, orta əsrlərdən başlayaraq günümüze qədər iki ölkə arasında mövcud olan tarixi-mədəni əlaqələr xronoloji şəkildə verilmişdir. Müqayisəli-təhlil metodundan göstərilən ölkələrin mədəniyyətini, eləcə də bu ölkələrdə mövcud multikultural mühiti öyrənmək üçün istifadə olunmuşdur. İspan xalqının mental düşüncə və dəyərləri kulturologiyanın psixoloji metodundan istifadə edilərək öyrənilmişdir.

Müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Azərbaycan və İspaniya musiqilərinin bənzərliyi, sintez olunma

mümkünlüyü və alətlərinin ortaq köklərinin olması göstərilir.

2. Azərbaycan və İspaniyada bir sıra orta əsr memarlıq abidələrində oxşar elementlərin mövcudluğu İslam və ərəb amilinin təsiri ilə bağlıdır.

3. Azərbaycan və Kastelyano dillərinin formalaşmasında ərəb dili amilinin təsiri hər iki dildə oxşar sözlərin mövcudluğuna gətirib çıxarmışdır.

4. Azərbaycan və İspaniya xalçalarında mövzu fərqlərin olması onların quruluş və texniki metodlarında oxşar cəhətlərin olmasına mane olmamışdır.

5. Orta əsrlərdə Azərbaycan və İspaniya ərazilərində mövcud dövlətlərin arasında ikitərəfli münasibətlərin olmasını orta əsr mənbələri təsdiq edir.

6.İspan və Azərbaycan xalqlarının mental dəyər və xarakterlərində oxşarlıqlar üzə çıxarılır.

7. Orta əsr səyyahlarının təəssüratları o dövr Azərbaycanı haqqında yetərli məlumatlar verir.

8. XX əsrin sonlarında yenidən müstəqillik əldə edən Azərbaycan Respublikası və İspaniya Krallığı arasında ikitərəfli əməkdaşlıq dövlətlərarası münasibətlərin inkişafı üçün zəmin yaradır.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Azərbaycan və İspaniya arasında siyasi, tarixi və mədəni bağları kulturoloji aspektdən araşdırmaq və Qərbi Avropanın inkişaf etmiş dövləti – İspaniya ilə ikitərəfli münasibətləri inkişaf etdirmək Azərbaycan Respublikası üçün önəmlidir. Azərbaycan mədəniyyətşünaslığının az öyrənilmiş bir sahəsinə həsr olunmuş tədqiqat obyektinin elmi yeniliyi Azərbaycan-İspaniya mədəni əlaqələrinin mədəniyyətlərarası dialoq kontekstində araşdırılması, Azərbaycan Respublikasını və İspaniya Krallığını bir-birinə yaxınlaşdıran bağların üzə çıxarılmasıdır. Bu məqsədlə:

- mədəni dialoq və multikulturalizm problemi ətrafı şəkildə araşdırılmış, Azərbaycan və İspaniyada tarixən mövcud olan multikultural mühitin təhlili aparılmışdır. İlk dəfə tədqiqat obyekti olan multikulturalizm ənənələri müqayisəli şəkildə təhlil olunmuş;

- ispan xalqının həyat tərz, mental dəyərləri tədqiq edilmiş, onun Azərbaycan xalqına xas dəyərlər və xüsusiyyətlərlə oxşar cəhətləri üzə çıxarılmış;

- Azərbaycan və ispan dilləri, musiqisi, xalçaları, memarlığı araşdırılmış, bu sahələrdə hər iki mədəniyyət üçün səciyyəvi və ümumi

cəhətlər göstərilmişdir.

Dissertasiya işinin nəzəri və praktik əhəmiyyəti. Dissertasiyada Azərbaycan və İspaniya arasında mədəni və tarixi əlaqələrin araşdırılması, bununla yanaşı mədəni dialoq və multikulturalizm nəzəriyyələrinin təhlil edilib öyrənilməsi tədqiqatın nəzəri əhəmiyyətini şərtləndirir. Problemlə bağlı araşdırılan məsələlər Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin “Kulturologiya” və “Sənətşünaslıq” ixtisasları üzrə bakalavr və magistr pillələrində təhsil alan tələbələr üçün nəzərdə tutulan metodiki vəsait və dərs vəsaitlərinin hazırlanmasında istifadə oluna bilər. Eyni zamanda Azərbaycanın Respublikasının İspaniya Krallığındakı səfirliyi, İspaniya Krallığının Azərbaycan Respublikasındakı səfirliyində və mədəniyyət sahəsində fəaliyyət göstərən digər qurumlarda çalışan mütəxəssislərin ixtisas dərəcəsini artırmaq üçün keçirilən treninqlərdə istifadə oluna bilər və əldə olunan nəticə və materiallardan hər iki ölkənin diplomatik nümayəndəlikləri qarşılıqlı şəkildə faydalana bilər. Dissertasiyada Azərbaycan və İspaniya musiqi, xalçaçılıq, memarlıq və dil sahəsində oxşar cəhətlərin göstərilməsi mədəniyyətşünaslarımız üçün maraqlı məlumat sayıla və dissertasiyanın nəzəri əhəmiyyətini artırır. Tədqiqat işinin digər təcrübə əhəmiyyəti də ondan ibarətdir ki, dissertasiyada ispan xalqının həyat tərz, ideyaları və mental dəyərləri haqqında verilən ətraflı məlumatdan gələcəkdə bu ölkəyə səyahət edən iş adamları və yaxud da diplomatik fəaliyyətlə məşğul olan insanlar istifadə edə bilərlər.

Dissertasiya işinin aprobasiyası və tətbiqi. “Mədəniyyətlərarası dialoq kontekstində Azərbaycan-İspaniya mədəni əlaqələri” adlı dissertasiya işi Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin Sosial-mədəni fəaliyyət, Muzeyşünaslıq və Sosial-siyasi elmlər kafedralarının birgə iclasında müzakirə edilmiş və müdafiəyə təqdim olunmuşdur. Araşdırma obyektinə bağlı tədqiqatçının məqalə və tezisləri Azərbaycan Respublikası, Rusiya Federasiyası və Ukraynada nəşr olunan müxtəlif elmi toplu və jurnallarda çap olunmuş, beynəlxalq konfranslarda tədqiqat işi ilə bağlı araşdırmalarını göstərən məruzələri dinlənilmişdir. Eyni zamanda dissertasiya işinin əsas məzmunu Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində, Bakı Dövlət Universitetində keçirilən doktorantların və gənc tədqiqatçıların elmi konfranslarındakı çıxışlarında işıqlandırılmışdır.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı. Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti.

Dissertasiyanın ümumi həcmi. Dissertasiya işi girişdən, iki fəsildən, hər fəsil üç paragrafdan, nəticədən, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından, ixtisarlar və şərti işarələr siyahısından ibarətdir. Giriş – 30.508, I – Fəsil – 106.095, 1.1.– 23.302, 1.2. – 32.604, 1.3. – 50.189, II – Fəsil – 170.686, 2.1. – 89.810, 2.2. – 47.465, 2.3. – 33.411, Nəticə – 10.222, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı – 33.160, ixtisarlar və şərti işarələr siyahısı – 685 işarə olmaqla dissertasiyanın ümumi həcmi 302.018 işarədən ibarətdir.

DİSSERTASIYANIN ƏSAS MƏZMUNU

Girişdə mövzunun aktuallığı əsaslandırılır, problemin elmi işlənilmə dərəcəsi, işin obyektı və predmeti göstərilir, tədqiqatın məqsəd və vəzifələri, elmi yeniliyi, praktiki əhəmiyyəti, dissertasiyanın metodoloji əsasları təqdim olunur.

Dissertasiyanın **“Mədəniyyətlərarası dialoqun problem və perspektivləri** “adlanan birinci fəslin **1.1 “Mədəni dialoqun problemləri”** adlanan birinci paragrafında mədəni dialoqa əngəl olan hallar və onların nəticələri göstərilmişdir. Qeyd edilmişdir ki, fərqli mədəniyyət və mental dəyərlərə malik olan qrupları ortaq xüsusiyyətlər vasitəsilə birləşdirən qloballaşma prosesi XX əsrin sonlarından etibarən başlamış, XXI əsrin əvvəllərində özünün intensivliyi ilə seçilmişdir. Bu prosesə alternativ bir variantın olmadığı göstərilmiş və vurğulanmışdır ki, beynəlxalq siyasi aləmdə ən önəmli məsələlərdən biri hazırda mədəni dialoq problemidir. Bu paragrafda bu problemlə bağlı bir sıra dövlət və təşkilatların qəbul etdikləri müxtəlif sənədlər diqqətə çatdırılmış, Avropa Şurasının 2005-ci ildə keçirilən dövlət və hökumət başçıların III sammitinin nəticəsi olan “Ağ kağız” prosesinin mahiyyəti göstərilmişdir⁴².

Qloballaşan dünyamızda insan resurslarının milli və beynəlxalq səviyyədə inteqrasiya oluna bilmək imkanlarının mümkünliyünü nəzərə alınması bildirilmiş, multikultural dəyərlərdən uzaq olan cəmiyyətlərdə

⁴² White Paper on Intercultural Dialogue “Living Together As Equals in Dignity”. – Strasbourg: European Council, -2008. – 61 p.
http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf

baş verə biləcək aparteidin mənfi halları diqqətə çatdırılmış və belə bir reallıq göstərilmişdir ki, mədəni dialoq gələcək sülhün təminatı, alternativli olmayan bir ünsiyyət formasıdır.

1.2. “Mədəni dialoqun perspektivləri və multikulturalizm” adlanan ikinci paraqrafında mədəni dialoqun müasir həyatımızda vacib məqam olduğu vurğulanmış, perspektivləri göstərilmişdir. Artıq hər yerdə qəbul olunmuşdur ki, fərqliliyin olması nəinki bu günümüz, əsasən gələcəyimiz üçün də önəmlidir. Mədəni dialoq qura bilmək bacarığını öyrənən K.Dirdorfun tədqiqatları diqqətə çatdırılmış və bildirilmişdir ki, insanın mədəniyyətlərarası dialoq anlarında effektiv və uyğun olan davranışdır və mədəniyyətlərarası bilik, bacarıq və düşünməni tələb edir⁴³. Qeyd edilmişdir ki, hər bir mədəniyyətin daşıyıcısı özü ilə məlumatlar toplusu daşıyır və mədəniyyətlərarası dialoqa girdikdə öz mədəniyyətini təbliğ etməklə yanaşı, özünün də dünyagörüşünü artırmış olur.

Paraqrafda multikulturalizm anlayışı haqqında məlumat verilmiş, XX əsrin 70-ci illərində Kanadalı siyasətçilərinin multikulturalizmə münasibəti göstərilmiş və bildirilmişdir ki, onların apardığı siyasət nə Britaniya, nə də fransız əsilli əhaliyə aid olmayan etnik qrupların mədəni inkişafına yönəldilmişdir⁴⁴. Müasir dünyanın həqiqətləri nəzərə alınaraq göstərilmişdir ki, bütün hallarda multikultural mühit dövlət və cəmiyyətin inkişafı üçün ən münbit şərait sayıla bilər. Çünki inkişaf etməkdə olan hər hansı bir ölkə digər millətlərin nümayəndələri ilə əməkdaşlıq etmədən istədiyi nəticəni ala bilməz.

1.3. “Azərbaycanda və İspaniyada multikultural mühitin müqayisəli təhlili” adlanan üçüncü paraqrafında Azərbaycanda və İspaniyada tarixən mövcud olmuş multikultural mühitin təhlili müqayisəli-təhlil metodundan istifadə edilərək verilmişdir. Göstərilmişdir ki, tarixi İpək yolu üzərində yerləşən Azərbaycan dünyada çoxçalarlı mədəni qatların toplandığı, müxtəlif konfessiya və

⁴³Deardorff, D. K. Theory Reflections: Intercultural Competence Framework Model/- Sage. -2009, -6 p.
<https://static1.squarespace.com/static/58170ad5b8a79bcbacb30b54/t/5897048ed482e95fd86cd784/1486292111454/Theory+reflections+Intercultural+Competence+Framework.pdf>

⁴⁴Головкина О.В. Переосмысление Канады: кросс-культурные размышления о канадском обществе. Вып. 3. // – Волгоград, -2005, с. - 41-69.

xalqları birləşdirən bir məkan kimi tanınmışdır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2016-cı il 11 yanvar tarixli Sərəncamına əsasən 2016-cı il Azərbaycan Respublikasında “Multikulturalizm ili” elan edilməsi də bu reallığı təsdiq etmişdir.

Tədqiqat işinin bu hissəsində Azərbaycanın ən qədim dövrlərindən bu günümüzdə qədər olan tarixinə nəzər salınmış və belə bir reallığa diqqət yetirilmişdir ki, ölkəmizin müxtəlif sivilizasiyaların qovuşduğu bir məkanda yerləşməsi onun sivilizasiyalararası körpü rolunda çıxış etməsinə gətirib çıxarmışdır. Göstərilmişdir ki, müasir dünyamızda multikulturalizmin ABŞ, Kanada, İsveç və bu kimi modelləri olmaqla yanaşı, Azərbaycan modeli də rəğbətlə qarşılanır. Multikulturalizmin Azərbaycan modelinin ilkin qaynaqlarına diqqət edilmiş, onun qaynaqlarında müxtəlif mədəni qatların saxlandığı bildirilmişdir. Vurğulanmışdır ki, tolerant, multikultural dəyərlərə ehtiramla yanaşan xalqımız, ulu əcdadlarımızın layiqli varisi olaraq Azərbaycan məkanında mövcud olan çox mədəniyyətliliyi və onun qatlarını qoruyub saxlaya bilmişdir⁴⁵ Bu həqiqət haqda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Belçika Krallığına işgüzar səfəri zamanı "Evronews" telekanalına verdiyi müsahibəsində demişdir: *“Ölkəmiz bütün sahələrdə - dini sahədə də, etnik sahədə də dözümlülüyü ilə fərqlənir. Azərbaycan tarixində dini zəmində hər hansı münaqişə baş verdiyini xatırlaya bilmirəm. Xristianlar, müsəlmanlar, yəhudilər – onların hamısı ölkəmizdə sülh və həmrəylik şəraitində yaşayıvır”*⁴⁶.

Bu problem araşdırılarkən Azərbaycan əhalisinin etnik tərkibinə də diqqət yetirilmiş, belə bir gerçəklik göstərilmişdir ki, Azərbaycan Respublikası polietnik bir dövlətdir. Belə ki, orta əsrlərdə xalq olaraq formalaşan Azərbaycan xalqının genezisində müxtəlif etnik komponentlər iştirak etmiş, Azərbaycan xalqının subetnosu azəri türklər olaraq, onun tərkibinə bir sıra azsaylı xalqlar: ingiloylar, udilər, buduqlar, qızlar, xınalıqlar, talışlar, tatlar, ləzgilər və başqa etnoslar daxil olmuşdur. O da diqqətə çatdırılmışdır ki, ölkəmizdə tarixin müxtəlif mərhələlərində ruslar, ermənilər, ukraynalılar, belaruslar, kürdlər, yəhudilər, yunanlar, almanlar və

⁴⁵ Hacıyeva, M. Multikulturalizm Azərbaycanın həyat tərzidir/ M. Hacıyeva, N. Alishova -Bakı: M.F. Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası. - 2016, -59 s.

⁴⁶ Əliyev, İ. İnkişaf - məqsədimizdir. IV kitab. -Bakı: Azər nəşr, -2009, - 400 s.

Həştərxan türkləri də məskunlaşmışlar. Bu sosial proseslər Azərbaycanda multikultural mühiti zənginləşdirmiş və bu realıq “Əli və Nino” romanında əks olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının siyasi kursunun əsas istiqamətlərindən biri insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində səyləri gücləndirməkdir. Göstərilmişdir ki, son illərdə Azərbaycan Respublikası insan hüquqları sahəsində bir sıra beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq etmiş, 50-dən çox beynəlxalq sənəd imzalamışdır. Bunlardan “Milli Azlıqların Müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyası”, “İrqi Ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğvi haqqında Beynəlxalq Konvensiya”, UNESCO-nun “Mədəni Özünümüdafiə Müxtəlifliyinin Qorunması və Təşviqinə dair Konvensiya”, “Dözümlülük Prinsipi haqqında Bəyannamə” diqqətə çatdırılmışdır.

Qeyd edilmişdir ki, İspaniya dünyada nadir ölkələrdən biridir ki, əsrlər boyunca üç səmavi dini təmsil edən icmaların üzvləri sülh şəraitində birgə şəkildə yaşaya bilmiş və “Üç mədəniyyətin İspaniyası” deyimi təsadüfən yaranmamışdır. Göstərilmişdir ki, müasir İspaniya cəmiyyətində son 20 ildə ən şəffaf multikultural mühit yaranmış, bu da mədəni və dini sahələrdə gedən proseslər nəticəsində baş vermişdir. Nəticədə İspaniya cəmiyyət mədəni və dini monotonluqdan multikulturalığa keçmişdir.

Beləliklə, müasir araşdırmalar əsasında, belə bir realıq göstərilmişdir ki, həm Azərbaycan Respublikası, həm də ki, İspaniya Krallığı müxtəlif xalqların sülh şəraitində bir cəmiyyətdə yaşaya bilmələri üçün ən uyğun məkanlardandır.

Dissertasiyanın ikinci fəslı «**Azərbaycan və İspaniya müxtəlif mədəni sivilizasiyaların təsiri altında**» adlanır . Bu fəslin **2.1. “İspaniyada mövcud xalq və etnik qrupların mentalitetləri”** adlı ilk paraqrafında ispan milləti anlayışı ətraflı şəkildə tədqiq olunmuş, eyni zamanda İspaniya Krallığında yaşayan xalq və etnik qrupların mental dəyərləri araşdırılmışdır. İspan millətinin mentaliteti məsələsi öyrənilərkən məlum olmuşdur ki, bu ölkənin regionlarının sakinləri özünəməxsus mədəniyyətləri, adətləri və dilləri ilə seçilmiş, eyni zamanda mental dəyərlər baxımından da fərqlənilir. Bu məsələnin öyrənilməsində əsas məqsəd Azərbaycanda, eləcə də dünyanın bir sıra ölkələrində ispanlarla bağlı fikirlərin realığa uyğun olmamasını göstərmək olmuşdur. Belə ki, İspaniya Krallığının yerli əhalisi haqqında

olan fikirlər onların xaraktercə istiqanlı, ifa etdikləri xalq musiqisinin yalnız flamenko olması ilə çərçivələnir. Lakin aparılan araşdırmalar göstərmişdir ki, İspaniyanın bir sıra regionları özlərinin dilləri, musiqi alətləri, xalq musiqisi, mental dəyərləri ilə seçirlər. Bu sırada Kataloniya muxtariyyatında katalonların öz dillərinin mövcud olması qeyd olunmuş və bu dilin ispan dilindən daha çox fransız dilinə bənzədiyi vurğulanmışdır.

Belə bir məqam diqqətə çatdırılmışdır ki, müxtəlif regionlarda yaşayan ispanların fərqli adət-ənənələri və xüsusiyyətləri olsa da, bir millət olaraq onlar ümumi xarakterik cəhətlərə sahibdirlər. İspanlarda keçmiş qorumaq, vətənpərvərlik, müstəqilliyi sevmək, həyatsevərlik və yumor hissləri güclüdür.

2.2. “Azərbaycan və İspaniya mədəniyyətlərinin ortaq cəhətləri”

adlı paragrafında Azərbaycan və İspaniya mədəniyyətlərindəki oxşar cəhətlər göstərilmiş və bildirilmişdir ki, həm İspaniya, həm Azərbaycan bir çox mədəni qatlara malik olduğundan bu qatlar bu iki mədəniyyəti zənginləşdirmiş, hər iki ölkə xristianlıq və İslam dövrünü yaşadığından mədəniyyətlərində bir sıra oxşarlıqlar üzə çıxmış və diqqəti çəkmişdir.

Tədqiqat obyektı öyrənilərkən, onun əsas məsələlərindən olan Azərbaycan və İspaniya musiqilərindəki oxşarlıqları üzə çıxarmaq məqsəd olaraq qarşıya qoyulmuşdur. Bu məqsədlə ispan musiqisi ətraflı araşdırılmış, onun Azərbaycan milli musiqisində olan mümkün oxşarlıqları diqqətə çatdırılmışdır.

Dissertasiyanın bu hissəsində müasir dünyada ayrı-ayrı musiqi janrları ilə yanaşı onların sintez olunması da tamaşaçı tərəfindən bəyənilədiyi qeyd edilmiş, “Azərbaycan muğamı və İspaniyanın flamenkosunun sintezi mümkündürmü?” sualına cavab vermək üçün hər iki musiqini tədqiq etməyin vacibliyi göstərilmişdir. Aparılan araşdırmalar flamenkonun əsas ladi olan kadensiya andaluza ladinin notlarının səs etibarilə milli muğamımızın “bayatı-şiraz” və “şüştər” məqamları ilə oxşarlıq təşkil etdiyi üzə çıxarılmışdır. Lakin flamenko ladinin hər hansı muğamla identik olmadığı da qeyd edilmiş və eyni zamanda bildirilmişdir ki, bu hal adı çəkilən iki xalq musiqisi arasında sintezin olmaması demək deyildir.

Aparılan araşdırmalar zamanı İspan gitarasının yaranması və təkamülünə dair iki əsas fərziyyənin – cənub və şimal təkamül yollarının mövcudluğu göstərilmişdir. Şimal fərziyyəsinə görə gitaranın əcdadları

müxtəlif şəkillərdə İran, İraq, Azərbaycan və Türkiyə ərazilərindəki təkamüldən sonra Yunanıstan, İtaliya və sonra İspaniyaya gitara olaraq gəlib çatmışlar. Cənub fərziyyəsinə görə isə gitaranın əcdadları Yaxın Şərqdə təkamül etdikdən sonra ərəblərin vasitəsilə İspaniyaya gətirilmişlər. Hər iki fərziyyəyə əsasən gitara Şimali Hindistan və Mərkəzi Asiya musiqi alətlərindən əmələ gəlmişdir. Gitaranın ud və ya tambur alətindən yaranması fərziyyəsi isə bir sıra tədqiqatçılar tərəfindən qəbul edilmişdir. Bu fərziyyəyə görə qısa, pərdəsiz qolu və oval çanağı olan bu alətə ilk öncə pərdələr qoyulmuş və adı ərəbcədən *Al' ud*, ispancadan isə *laud* sözündən götürülərək “lyut” adlandırılmışdır. Lyutun zamanla “viuela” alətinə daha sonra isə gitaraya çevrilməsi ideyası da diqqətə çatdırılmışdır. Gitaranın yaranma mənbələri öyrənilərkən, ud alətinin qədim dövrlərdə Azərbaycan ərazisində ifa olunan *barbat* alətindən əmələ gəlməsi fərziyyəsinin olması göstərilmiş, musiqi alətlərinin təkamülündən sonra hər hansı bir alətin müasir dövrdə yaranma mənbəyinin dəqiq söylənilməsinin müasir dövrdə qeyri-mümkün olduğu bildirilsə də Azərbaycan və İspaniya musiqi alətlərinin dolayısı yolla əlaqəli olmalarının dəqiq olduğu bildirilmişdir.

Bu paraqrafda rəssamlıq sahəsində Azərbaycan-İspaniya arasında əlaqələrə nəzər yetirilmiş və göstərilmişdir ki, Tahir Salahov, Davud Kazımov və bir sıra Azərbaycan rəssamları öz yaradıcılıqlarında ispan mövzularından istifadə etmişlər.

İspaniyada ərəblərin səkkiz əsrə yaxın dövr ərzində ağalığ etmələri özünü ispan dilinin formalaşmasında da göstərmişdir. Bu həqiqəti ispan dilində dörd minə yaxın ərəb mənşəli sözün olması təsdiq edir. Dilimizdə mövcud alınma sözlərin əksəriyyəti ərəb-fars mənşəli, bir hissəsi də avropa mənşəli sözlərdir. Araşdırmalar zamanı Azərbaycan və ispan dillərinə ərəb dilinin təsiri nəzərə alınmış, həm Azərbaycan, həm də ispan dilində oxşar səslənən eynimənşəli bir sıra sözlər tapılmışdır. Bunlardan: zürafə-Jirafa (xirafa), şərbət-sorbete, dinar-dinero, narıncı-naranja (naranxa), dərviş-derviche və bu kimi sözləri nümunə olaraq göstərilmişdir⁴⁷.

Azərbaycanda qədim dövrlərdən xalça sənəti mövcud olmuşdur. Ərəblərin İber yarımadasına gəlişindən sonra bu ərazilərdə xalça

⁴⁷ Más de 4000 palabras en castellano tienen origen árabe.

<https://20000lenguas.com/2015/01/11/mas-de-4000-palabras-en-castellano-tienen-origen-arabe/>

istehsalına maraq artmış, xalçalar zadəgan və xristian kralları tərəfindən istifadə olunmuşdur. Sənətsünas Xose Luis Barrio Moya özünün “XVII-XVIII əsr Kuenka xalçaları” adlı məqaləsində bütün şərq aləmində “türk dünyünü”ndən istifadə olunduğu zaman ispan xalçalarının “ispan dünyünü” texnikası ilə toxunması vurğulamışdır⁴⁸. Bu paraqrafda göstərilmişdir ki, ana haşiyə, bala haşiyə, su, siçan dişi, zəncirə, mədaxil və ana hissədən ibarət Azərbaycan xalçalarının quruluşunun elementlərindən ispan xalçalarında istifadə olunmuşdur. Bunlara Naxçıvan, Qarabağ və İrəvan xalçaçılığında istifadə olunan rombşəkilli, səkkizguşəli və bu kimi formada olan ornamentlər aid olmuşdur. Beləliklə, həm Azərbaycan, həm də ispan xalçalarında oxşar ornamentlər öz əksini tapmışdır.

Hər iki ölkəni ziyarət etmək imkanı əldə edən turistlər orta əsrlərdə inşa olunan şəhərlərin memarlıq nöqtəyi nəzərindən nə qədər də bir-birinə yaxın olduğunu şahidi olurlar. Bu ortaqlığı hər iki ölkədə orta əsrlərdə dominantlıq edən İslam amili əlaqələndirmişdir. Bu ölkələrin orta əsr şəhər memarlığı öyrənilərkən, əsas üç növ İslami naxışların mövcudluğu göstərilmişdir: 1.həndəsi fiqurları təşkil edən naxışlar; 2.Bitki və canlıları təsvir edən naxışlar; 3. Epiqrafik naxışlar. Bu cür naxışları olan tikililərin həm Azərbaycan, həm də İspaniyada olduğu göstərilmişdir. İspaniyanın Kordoba şəhərindəki “Mezkita” və “Medinat al-Zahra”, Qranadadakı “Alhambra” sarayı, Malagadakı “Alcazaba”, Sevilyadakı “Xiralda” və “Alkazar de Sevilya”, Azərbaycanda Bakıdakı Şirvanşahlar sarayı və Məhəmməd məscidi, Naxçıvanda “Yusif Küseyir oğlu”, “Möminə xatun” və “Qarabağlar” türbələri və bir sıra abidələrə diqqət yetirilmişdir.

Bu dövrün oxşar cəhətlərindən biri də şəbəkə pəncərə texnikasından istifadə etmək bacarığı olmuş, Şirvanşahlar sarayının bir neçə hissəsində və İspaniyanın Alhambra və Alxaferia sarayları üçün bu tip pəncərələr hazırlanmışdır. Oxşar cəhətlərin xüsusilə qeyd edilməli elementlərindən olan ərəb hamamlarına da bu yarımfəsildə yer verilmiş, İspaniyada ən tanınmış hamamlardan Qranada şəhərində yerləşən “El banyuelo” və yaxud “Banyo del Moqal” adlı hamamın olduğu bildirilmişdir⁴⁹. Azərbaycanda da İslam dövrünə aid olan bir sıra hamamların mövcudluğu göstərilmiş, İçəri Şəhər qoruğunda yerləşən

⁴⁸ Moya, J.L.B Alfombras de Cuenca de los siglos XVII y XVIII. -Junio 1977, -55-60 p.

⁴⁹ Lacie, N. La cultura de agua en al-Andalus. -Saint-Paul: Macalester College. - 2004, - 49 p.

“Saray hamamı”, “Ağa Mikayıl” hamamı,” Qasım bəy” hamamı və s. kimi tarixi abidələrə diqqət yetirilmişdir⁵⁰.

Problem öyrənilərkən, maraqlı faktlardan biri kimi Azərbaycanda və İspaniyada orta əsr qalalarının oxşarlığı göstərilmiş və bildirilmişdir ki, İber yarımadasında tikilən ilk ispan-ərəb qalası Zaraqozada yerləşən Alxaferia qalasının quruluşu İçəri Şəhərin perimetri boyu yerləşən qala divarlarını xatırladır. Hər iki qalanın bürcləri dairəvi şəkildə olduğundan divarlarındakı qala bacaları- mazğalların oxşarlıq təşkil etdiyi diqqətə çatdırılır.

Bütün qeyd edilənlər nəzərə alınaraq mövzunun Azərbaycan mədəniyyətşünaslığına və iki ölkə arasındakı gələcək münasibətlərinə müsbət təsiri vurğulanır.

2.3. “İspaniya-Azərbaycan tarixi mədəni əlaqələri” adlanan paraqrafında Azərbaycan və İspaniya ərazilərində tarixən mövcud olmuş dövlətlər arasındakı diplomatik münasibətlər, eyni zamanda mədəni əlaqələr öz yerini tapmışdır.

Tədqiqat zamanı orta əsrlərdə İspaniya və Azərbaycan ərazilərində mövcud olan dövlətlər arasındakı münasibətləri işqlandıran bəzi hadisələr diqqətə çatdırılır. Göstərilir ki, 1403-cü ildə Kastilyadan Teymurləngin yanına getmək üçün ispan diplomatı Klavixo Ruy de Qonzalesin olduğu heyət ayrılır. Osmanlı imperiyası və Azərbaycan ərazilərindən keçən heyət Xoy və Təbriz kimi şəhərlərdən keçir və Klavixo Ruy de Qonzales gördüyü ərazilər haqqında bir sıra maraqlı bilgiler toplayır⁵¹. Qeyd edilmişdir ki, orta əsrlərdə Azərbaycan ərazisindən keçən digər ispaniyalı səyyah keşiş Kubero don Pedro olmuşdur. Kubero Avropa qitəsindən kənarda katolikliyi yayan bir missioner olmuş, 1670-1679-cu illər ərzində dünya səyahətinə çıxmışdır. Səyyah-keşiş öz yazılarında Dərbənddən Şamaxıya və oradan da “gözəl” Ərdəbilə səyahəti haqqında qeydlər aparmışdır⁵².

⁵⁰ Eyyubov, E. Azərbaycanın qədim hamamlarının dəbdəbəsi. – Bakı: Azərtac, - 2018. https://azertag.az/xeber/Azerbaycanin_qedim_hamamlarinin_debdebesi-1136201

⁵¹ Narrative of the Embassy Ruy Gonzalez de Clavijo. –London: Hakluyt Society, - 1859, -200 p.

⁵² Полиевктов, М.А. Европейские путешественники XIII-XVIII вв. по Кавказу. Тифлис: Академия Наук СССР, -1935, -221 с.

Azərbaycan torpaqlarına səyahət etmiş ispanlardan biri də Manuel Rivadeneyra olmuşdur. Dünyanın müxtəlif ölkələrində diplomatik missiyalarda iştirak etməsi ona “İranın daxilinə səyahət” adlı kitabı yazmağa kömək etmişdir⁵³. Minillik tarixi və zəngin dili olduğuna görə Manuel ispan hökumətinin İspan hökumətinin minillik tarixi və zəngin dili olan İrana iqtisadi maraqlarından istifadə edən Manuel İspaniyanın İrandakı səfiri olmaq şansını əldən buraxmır. İstanbuldan çıxaraq Bakıya, buradan da Tehrana gələn səfir burada Avropadan xeyli geri qalan bir ölkə ilə rastlaşır. Rivadeneyranın yazdığına görə həmin dövrdə Nəsrəddin şah İrana qərb ənənələrini gətirməyə çalışır. Səfir Manuel Rivadeneyra “İranın daxilinə səyahət” adlı kitabında səyahətinin Tehrandan başlayan hissəsini qələmə aldığından onun verdiyi məlumat bitkin olmur.

Dissertasiyanın bu hissəsində XIV-XV əsrlərdə Ağqoyunlu və Səfəvi dövlətləri daim Qərbi Avropa ölkələri ilə diplomatik əlaqələr saxlaması göstərilmiş, qeyd edilmişdir ki, Avropa ölkələrinin bu münasibətlərdə marağı Ağqoyunlu və daha sonra bu ərazidə yaranan Səfəvi dövlətini Osmanlılara qarşı istifadə etmək olmuşsa, Ağqoyunlu və Səfəvi dövlətləri Avropa ölkələri və Papanın təmsalında özlərinə müttəfiq axtarmışlar⁵⁴.

Bu paraqrafda XVI əsrin sonu –XVII əsrin əvvəllərində Səfəvi dövləti və Avropa əlaqələri barədə Oruc bəy Bayatın əsərində müəyyən məlumatların toplandığı bildirilmiş, 1599-cu ildə səfəvi diplomatı Hüseynəli bəy Bayatın başçılığı ilə Avropaya səfər edən nümayəndə heyətinin katibi olan Oruc bəy Bayat 1599-1602-ci illər ərzində İsfahandan çıxaraq Qəzvin, Xəzər dənizi, Kazan, Moskva, Arxangelskə, oradan Skandinaviyanın şimalından keçərək, Almaniya, İtaliya, İspaniya və Fransaya səyahət etdiyi göstərilmişdir. Qeyd edilmişdir ki, Oruc bəy qısa müddətdən sonra iki nəfər yoldaşı ilə birlikdə xristianlığı qəbul etmiş və Don Xuan adlanmış, Oruc bəy bu ölkədə yaşadığı müddətdə Səfəvi tarixinə dair “Don Xuan İranlının hekayəsi” adlı kitab nəşr etdirmişdir⁵⁵.

⁵³ Viaje al interior de Persia. Imprenta y Esterotipia de Aribau y C^a Sucesores de Rivadeneyra, 3 tomos. -Madrid: Mintaka Libros -1880, - 417 p.

⁵⁴ Mahmudov, Y. Azərbaycan Diplomatiyası. Ağqoyunlu və Səfəvi dövlətlərinin Avropa ölkələri ilə əlaqələri (XV-XVII yüzilliklər). –Bakı: Təhsil, -2006, -512 s.

⁵⁵ Relaciones de Don Juan de Persia. Madrid: Real Academia Espanola, -1946, -280 p.

İspaniya Krallığı və Azərbaycan Respublikası arasında münasibətlər müstəqilliyimizin qurulduğu ilk dövrlərdən başlayır və bu günə qədər inkişaf etməkdədir. Krallıq Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyini 31 dekabr 1991-ci ildə tanımış, diplomatik münasibətlər isə 11 fevral 1992-ci ildə qurulmuşdur⁵⁶. Azərbaycan Respublikasının İspaniya Krallığında səfirliyinin təsis olunmasına dair qanun 2005-ci ilin mart ayının 11-də qəbul edilmişdir. Məmməd Əliyev 1 avqust 2005-ci il tarixində Azərbaycanın İspaniyadakı ilk fövqəladə və səlahiyyətli səfiri təyin edilmişdir. Hazırda Azərbaycan Respublikasının İspaniya Krallığındakı səfiri Ramiz Həsənovdur⁵⁷ 2014-cü ildən etibarən İspaniya Krallığının Bakıda diplomatik nümayəndəliyin rəhbəri İqnasiyo Sançez Taboadadır⁵⁸.

Azərbaycan-İspaniya dövlətləri arasındakı mədəni əlaqələrin inkişafını təsdiq edən faktlardan biri 2012-ci il noyabrın 28-də "Azərbaycan Respublikası və İspaniya Krallığı arasında mədəniyyət, təhsil və elm sahələrində əməkdaşlıq haqqında" sazişin imzalanmasıdır. Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyev 22 fevral 2013-cü il tarixində bu sazişin təsdiq edilməsi barədə qanun imzalamışdır. Qanunun I maddəsində deyilmişdir ki, tərəflər iki ölkənin mədəniyyət siyasəti ilə bağlı öz təcrübələrinin və məlumatlarının mübadiləsini həyata keçirəcəklər⁵⁹.

Burada iki ölkə arasında imzalanan əhəmiyyətli sənədlərdən 2011-ci ildə diplomatik pasportlara malik vətəndaşlar üçün qısamüddətli viza rejiminin ləğv edilməsi haqqında saziş, 2012-ci il noyabrın 28-də "Azərbaycan Respublikası və İspaniya Krallığı arasında mədəniyyət, təhsil və elm sahələrində əməkdaşlıq haqqında" saziş, 2014-cü ildə İspaniyanın xarici işlər və əməkdaşlıq naziri Xose Manuel Qarsia-Marqayonun Azərbaycana rəsmi səfəri zamanı imzalanan "Gəlirlərə və əmlaka görə vergilərə münasibətdə ikiqat vergitutmanın aradan

⁵⁶İspaniya Krallığının Azərbaycandakı səfirliyi. <https://oneclick.az/company/embassy-of-spain-in-azerbaijan>

⁵⁷ İspaniya Krallığı <https://mfa.gov.az/az/content/374/ispaniya>

⁵⁸ İkitərəfli münasibətlər. <https://madrid.mfa.gov.az/az/content/3/ikiterefli-munasibetler>

⁵⁹Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. – Bakı, -12 noyabr 1995 <http://www.e-qanun.az/framework/897>

qaldırılması və vergilərdən yayınmanın qarşısının alınması haqqında Konvensiya” göstərilmişdir⁶⁰.

Bu paraqrafda müasir dövrdə bu iki ölkə arasında ikitərəfli münasibətlərin qurulduğu zamandan bəri elm və mədəniyyət sahələrində əməkdaşlıq əks olunmuşdur. Göstərilmişdir ki, ardıcıl olaraq Azərbaycan və İspaniyada mədəniyyət və elm mövzularında bir sıra tədbirlər keçirilmişdir. Bunlardan 2012-ci il noyabrın 22-də İspaniya Senatında "Azərbaycan bu gün Avropadadır"⁶¹, 2016-cı il 14 oktyabr tarixində Bakıdakı Rəşid Behbudov adına Azərbaycan Dövlət Mahnı Teatrında Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin “Söz” ədəbi layihəsi çərçivəsində keçirilən ispan musiqisi və poeziyasına həsr olunmuş gecə⁶², 2017-ci il mayın 24-də Madriddə bu ölkənin məşhur Rey Xuan Karlos Universitetində “Azərbaycandakı multikulturalizm modeli” adlı birinci seminar⁶³, "Azərbaycan ilə İspaniya arasında etimadın tənzimlənməsi" mövzusunda keçirilən konfrans, eləcə də Kataloniyada “Azərbaycan səmalarında”⁶⁴ adlı sənədli filminin təqdimatı diqqətə çatdırılmışdır. Bildirilmişdir ki, bu iki ölkə arasında əməkdaşlığın ən bariz nümunələrindən biri 2016-cı ildə Bakıda keçirilən BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansının 7-ci Qlobal Forumunun təşkil olunmasıdır⁶⁴.

Bu paraqrafın sonunda bildirilmişdir ki, hazırda Azərbaycan Respublikası və İspaniya Krallığı arasında dövlətlərsə ikitərəfli

⁶⁰ Əliyeva, A. “La Razon” qəzetində Azərbaycan-İspaniya diplomatik əlaqələrinin 25 illiyi barədə məqalə dərc olunub. – Bakı: Azərtac, -2017. https://azertag.az/xeber/La_Razon_qezetinde_Azerbaycan_Ispaniya_diplomatik_elaqelerinin_25_illiyi_barede_meqale_derc_olunub-1034446

⁶¹ İspaniyada Azərbaycan diasporu// - Bakı: “Olaylar” qəz. - 2013, 24 dekabr, № 233. – s-15.

⁶² Mansurova, Z. Bakıda ispan musiqisi və poeziyası axşamı keçirilib. – Bakı: Azərtac, -2016. https://azertag.az/xeber/Bakida_ispan_musiqisi_ve_poeziyasi_axsami_kechirilib-1001745

⁶³ İspaniyanın Rey Juan Carlos Universitetində Azərbaycanın multikulturalizm modelinə dair seminar keçirilib. -2017. <https://madrid.mfa.gov.az/az/news/3102/ispaniyanin-rey-juan-carlos-universitetinde-azerbaycanin-multikulturalizm-modeline-dair-seminar-kecirilib>

⁶⁴ Living Together. 7th UNAOC Global Forum in Baku, Azerbaijan - 25-27 April 2016 <http://baku.unaoc.org/>

əlaqələr davamlı olaraq inkişaf etməkdədir və beynəlxalq təşkilatlarla iş birliyi, elm və mədəniyyət sahələrində əməkdaşlıq gələcəkdə daha da dərinləşəcək münasibətlərin göstəricisi ola bilər.

Nəticə hissəsində tədqiqat işində əldə olunmuş elmi qənaətlərin əsas müddəaları ümumiləşdirilmişdir.

1. Azərbaycan və İspaniya musiqilərinin bənzərliyi və alətlərinin ortaq köklərinin olması göstərilmişdir.
2. Mövzunun öyrənilməsi göstərmişdir ki, orta əsrlərdə hər iki ərazidə müsəlman dövlətlərinin olması dövrün memarlığına təsir etmişdir. İslam və ərəb amilinin təsiri ilə Azərbaycan və İspaniyada bir sıra orta əsr memarlıq abidələri oxşar elementlərdən istifadə edilərək inşa olunmuşdur.
3. Araşdırmalar zamanı Azərbaycan və Kastelyano, yəni ispan dillərində səslənmə etibarilə oxşar eynimənalı sözlər tapılmışdır.
4. Tədqiqat zamanı hər iki xalqın xalçaçılıq ənənələri araşdırılmış, Azərbaycan və İspaniya xalçaçılıq sənətində oxşar cəhətlər tapılmışdır.
5. Dissertasiya işində Azərbaycan və İspaniya ərazilərində mövcud dövlətlər arasında münasibətlər araşdırılmışdır.
6. Dissertasiya işində ispan xalqının mental dəyərləri və milli xarakteri araşdırılmış və Azərbaycan xalqının milli xarakteri ilə oxşarlıqlar üzə çıxarılmışdır.
7. Dissertasiya işində Azərbaycana səyahət etmiş Klavixó Ruy de Qonzales, Kubero don Pedro və Manuel Rivadeneyranın bu torpaqlardan gəlib keçmələri göstərilmiş və onların əsərlərində ölkə haqqında təəssürləri diqqətə çatdırılmışdır.
8. Dissertasiya işində müasir dövrdə bu iki ölkə arasında ikitərəfli münasibətlərin qurulduğu zamandan bəri elm və mədəniyyət sahələrindəki əməkdaşlıq göstərilmişdir.

Dissertasiyanın əsas elmi nəticələri müəllifin aşağıdakı nəşrlərində öz əksini tapmışdır:

1. İspaniya və Azərbaycan mədəniyyətlərinin ortaq cəhətləri. // - Bakı: Doktorantların və Gənc Tədqiqatçıların X Beynəlxalq Elmi Konfransının materialları , - 2016 - s.29-31.

2. İspaniyada multikulturalizm modeli. // - Bakı:Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin Elmi əsərlər məcmuəsi. XXII buraxılış, - . 2016. s. 32-38.

3.İspan millətinin mentaliteti. // - Bakı: Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin Elmi əsərlər məcmuəsi. XXIII buraxılış, - . 2017. s. 21-24.

4. Azərbaycan multikulturalizmi. // - Bakı: Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin Mədəniyyət Dünyası məcmuəsi. XXXIII buraxılış, - 2017. s. 33-37.

5. İspan xalçaları. // -Bakı:Təsviri və Dekorativ tətbiqi sənət məsələlər, - 2017 №20, - s. 28-31.

6. İspaniyada mövcud xalq və etnik qrupların fərqli mentalitetləri. // -Bakı: Doktorantların və Gənc Tədqiqatçıların XXI Respublika Elmi Konfransının materialları II, - 2017. s.237-239.

7. Роль культуры в формировании национальной идентичности. // - Москва –Шуя «Шуйская сессия студентов, аспирантов, педагогов молодых учёных». Материалы XI Международной научной конференции, - 2018. s.138-139.

8. Mədəni dialoqun perspektivləri. // - Bakı: Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Naxçıvan bölməsi. Elmi əsərlər. Humanitar elmlər seriyası, - 2018 №3, - s.73-77.

9. Klassik gitara üçün Azərbaycan xalq mahnıları və bəstəkar əsərləri. // -Bakı: „Ecoprint“- 2018. 70 s.

10. Klasik gitar için Azərbaycan halk şarkıları ve besteçi eserleri. // - Bakı,„Ecoprint“-2018. 70 s.

11. İspaniya-Azərbaycan tarixi və mədəni əlaqələri. // - Bakı: Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin Mədəniyyət Dünyası məcmuəsi,XXXV buraxılış. - 2018. s.36-43.

12. Мультикультуральная среда в Азербайджане и Испании. // - Українська культура: Минуле, Сучасне, Шляхи Розвитку. Науковий збірник, Rivne, РДГУ- 2018. s.82-86.

13. Multikulturalism in Spain. // -Baku: Azerbaijani multiculturalism. Nextbook for higher education, "Şərq-Qərb"- 2018. s.453-456.

14. Историко-культурные отношения между Испанией и Азербайджаном. // -Москва: Демографический и миграционный портрет Кавказа. Серия.Демография.Социология. Экономика. Том 5, №2. "Экон-Информ"- 2019. s.163-167

15. İspaniyada etnik-mədəni müxtəlifliyin tənzimlənməsi. // - Bakı: Multikulturalizmə giriş. Ali məktəblər üçün dərslik, "Şərq-Qərb" - 2019. s.386-389

16. Klassik gitara üçün Azərbaycan xalq mahnıları və bəstəkar əsərləri. // - Bakı."Füyuzat"-2021.148səh.

Dissertasiyanın müdafiəsi 16 mart 2022-ci il tarixində saat 14⁰⁰ AMEA Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən FD 1.34 Dissertasiya şurasının bazasında BFD 1.34 qeydiyyat nömrəli Birdəfəlik dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: Az 1143, Bakı şəhəri, Hüseyn Cavid prospekti, 115, 4-cü mərtəbə.

Dissertasiya ilə AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları AMEA Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 11 fevral 2022-ci il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 08.02.2022
Kağızın formatı: A5
Həcm: 37669
Tiraj: 100